

UDK 92 : 949.713 »18« : 378.12
 Stručni članak
 Primljeno: 18. IX. 1992.

Mirjana Gross kao prosvjetni djelatnik *

MARIJAN MATICKA

Filozofski fakultet, Zagreb, Republika Hrvatska

Pristupiti izdvojeno jednom segmentu djelatnosti dr. Mirjane Gross, konkretno, prosvjetnoj djelatnosti, dakako da je moguće, ali izuzetno teško, prepuno opasnosti od nepotpunih pa dakle djelomice netočnih interpretacija i objašnjenja. Treba naglasiti da se svi aspekti njezina djelovanja međusobno prožimaju i tako čine gotovo nedjeljivu cjelinu. Kako npr. razdvojiti rezultate znanstvenih istraživanja od fakultetskih predavanja ili napora za oblikovanje historijske svijesti utemeljene na znanstvenim interpretacijama povijesti? Jer, M. Gross istražuje, objavljuje rasprave,

* Tekst čitan na znanstvenom savjetovanju »Djelo prof. dr. Mirjane Gross. Znanstveno savjetovanje u povodu 70-godišnjice života«, održanom 26. lipnja 1992. u Zagrebu u organizaciji Odsjeka za povijest i Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta te Društva za hrvatsku povijesnicu.

Napomena uredništva

Mirjana Gross rođena je 22. svibnja 1922. u Zagrebu, gdje je 1951. diplomirala na Filozofskom fakultetu. Kao asistent Historijskog instituta JAZU radila je do 1958. godine. Doktorirala je iste godine s temom »Uloga socijalne demokracije u političkom životu Hrvatske 1890—1905« i prešla na Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Habilitirala je 1960. knjigom »Vladavina Hrvatsko-srpske koalicije 1906—1907«, a 1971. postala redovni profesor. Do umirovljenja predavala je hrvatsku povijest razdoblja od 1790. do 1914. i metodologiju historije.

Dužnost predsjednice Povijesnog društva Hrvatske obnašala je od 1967. do 1973. godine. Osim toga, bila je članom uredničkih odbora u gotovo svim hrvatskim povijesnim časopisima, a i danas je član redakcije Historijskog zbornika i Radova Zavoda za hrvatsku povijest.

Za svoju znanstvenu djelatnost Mirjana Gross primila je više domaćih i stranih priznanja. Nagradu »Božidar Adžija« dobila je u dva navrata: 1962. za knjigu »Vladavina Hrvatsko-srpske koalicije« i 1969. kao koautor »Povijesti hrvatskog naroda 1860—1914«. Za djelo »Počeci moderne Hrvatske« primila je dva priznanja, nagradu »Vladimir Bakarić« te uglednu austrijsku nagradu »Anton Gindely«. Godine 1991. dodijeljen joj je austrijski orden I. reda za znanstveni rad, koji je zbog ratnih prilika primila tek 1992. Također je i dobitnica češkog priznanja »Josef Hlavka«. Na kraju, valja iznijeti za hrvatsku historiografiju vrlo važan podatak, da će najnovije istraživačke spoznaje Mirjane Gross, hrvatskoj javnosti poznate iz djela »Počeci moderne Hrvatske« i »Ka građanskom društvu« (koautor A. Szabo), biti objavljene na njemačkom jeziku kao knjiga (izdavač Böhlau Verlag, Beč—Köln).

monografije, članke o problemima hrvatske povijesti 19. stoljeća, o pristupima i metodama istraživanja u historijskoj znanosti, predaje studentima na dodiplomskom i postdiplomskom studiju, piše srednjoškolske udžbenike, priređuje priručnu zbirku izvora, žestoko brani status historije kao školskog predmeta u teškim vremenima »reforme školstva« i »reforme reforme«, traži putove i objašnjava načine prevladavanja dnevnopolitičke ideologizacije historije. Dakako, rezultati su različiti. Brilljantni u područjima gdje ovise samo o njezinim stvaralačkim naporima, a znatno skromniji npr. u području školstva, gdje su državopartijske vlasti ostvarivale svoje »razvojne planove«. No, rezultata uvijek ima.

Moj je zadatak iz te cjeline — gdje je jedan završen posao poticaj za drugi, gdje ostvarenje jednog zadatka postavlja nove, gdje dosegnuti cilj postaje start za naredni — izdvojiti neke aktivnosti koje možemo označiti kao prosvjetnu djelatnost.

Opredjeljujući se za gotovo kroničarski pristup upozorio bih ponajprije na dva srednjoškolska udžbenika. Prvi, pod naslovom *Opća povijest od engleske revolucije do propasti francuskog carstva (1640—1815)*, objelodanjen je 1954. Ne treba posebno poznavati razdoblje poslije 1945. da bi se shvatilo njegovo značenje. Taj udžbenik ide u prvu seriju udžbenika historije napisanih od domaćih autora i bez Staljinovim shematizmom ukalupljenih interpretacija povijesnih zbivanja. Izišao je do 1960. u pet izdanja. Drugi srednjoškolski udžbenik 19. stoljeće. *Povijest za III razred gimnazije* objavljen je 1961. Očita je autoričina težnja unijeti novije historiografske rezultate u interpretacije i objašnjenja i nadvladati tek uzročno-posljedično nizanje političkih događaja. Tiskano je ukupno deset izdanja, što je za srednjoškolski udžbenik izuzetno mnogo. Posljednje izdanje iz 1976. poklapa se, dakako, s provođenjem »reforme školstva«. Spomenimo u ovom kontekstu i zbirku izvora *Radnički pokret u Hrvatskoj potkraj XIX stoljeća*, objavljenu 1957., kao prvi svezak nekad cijenjene edicije »Školske knjige« pod nazivom »Na izvorima historije«. Namijenjena radu s učenicima u tzv. gimnazijskim seminarima, zbirka je usmjerena na prikazivanje živosti povijesnog razvoja i prevladava izdvojenom prezentiranjem dokumenata samo o radničkom pokretu.

Godine 1967. pokrenut je časopis *Nastava povijesti*. Odgovorni urednik u prvim godinama izlaženja, dakle u vrijeme kada se oblikovala i utvrđivala koncepcija, bila je M. Gross. A osnovni cilj časopisa bio je ubrzati prenošenje rezultata znanstvenih istraživanja u nastavničku praksu, pridonijeti razmjeni metodičkih iskustava nastavnika praktičara i ubrzati kretanje raznovrsnih obavijesti važnih za unapređenje nastave historije. Dakako, i poticati zajedništvo svih djelatnika u području historije.

Zatim dolaze godine žestokih »borbi za historiju« (*Combats pour l'histoire*, L. Febvre) kao školski predmet. U ljeto 1978., nakon višegodišnjih i raznovrsnih aktivnosti pojedinaca i Saveza povijesnih društava Hrvatske, u jeku školskoreformatorskih pustošenja, *Školske novine* (25/13. VI. 1978.) objavile su članak-apel M. Gross »SOS za historiju«. Bio je to, dakako, pokušaj spašavanja prostora za historiju (satnice) u školskim programima, ali istodobno oštra kritika tadašnjeg položaja historije u društvu. Između mitomanskog i ahistorijskog odnosa prema povijesti afirmira se historija

kao znanje o povijesti zasnovano na kritičkim istraživanjima i suvremenim znanstvenim metodama. Snažno je stavljen naglasak na totalitet povijesnih zbivanja za razliku od uvođenja raznovrsnih pojedinačnih historija, odnosno izvlačenja iz cjeline povijesnih procesa pojedinačnih tema kao ilustracija unutar raznih novih, uglavnom izmišljenih, predmeta. No, čini se, najoštriju kritiku položaja historije u školama izrekla je M. Gross 1985. u Neumu. Na »Nedelji marksističkih rasprava« o temi »Marksistički zasnovana historijska nauka u odgoju i obrazovanju omladine« pred velikim auditorijem osnovnoškolskih, srednjoškolskih i sveučilišnih nastavnika historije, a u prisutnosti predstavnika tada respektabilnog organizatora Centra za društvena istraživanja Predsjedništva CK SKJ, ocijenila je da je »historija u školi sužena do karikature i atomizirana u drugim predmetima«, da ne postoje »nikakvi uvjeti da se učenici upoznaju s određenim znanstvenim iskustvima« te da »ono što im se pruža isključivo je ideologija«. Dakako, razradila je što treba činiti kako bi se to prevladalo. Izrazila je tada i zadovoljstvo što je na »skupu vladalo apsolutno jedinstvo u ocjeni te nastave kao potpune katastrofe«, ali je se mučno »dojmila šutljiva većina iscrpljenih i apatičnih nastavnika historije« (Istoriografija, marksizam i obrazovanje, Beograd 1986., 167, 179).

O fakultetskoj nastavi rekao bih tek nekoliko napomena, utemeljenih više na osobnim zapažanjima i iskustvima nego na utvrđenim činjenicama. M. Gross bila je gotovo 25 godina aktivna sveučilišna nastavnica. Predavala je na dodiplomskom studiju Hrvatsku povijest II i Metodologiju historijske znanosti. Te predmete još i sad predaje na postdiplomskom studiju. Bila je pročelnik Odsjeka za povijest i prodekan za nastavu na fakultetu. Dala je vrlo mnogo inicijativa i konkretnih prijedloga za modernizaciju nastave i sudjelovala je u mnogim razgovorima sa studentima različitih opredjeljenja i zahtjeva. Sve to zaslužuje posebnu raspravu. Ukazao bih tek na dva elementa iz te dugotrajne, sustavne, savjesne i za studente vjerojatno poticajne nastavne i pedagoške djelatnosti. Ponajprije seminare iz hrvatske povijesti organizirane u Čitaonici časopisa Sveučilišne i nacionalne biblioteke. Svaki je od studenata tada dobio zadatak, malo istraživačko pitanje-problem, i na temelju istraživanja u novinama, kao izvoru, trebao dati odgovor, interpretaciju pročitanog i pronađenog. Osnovno je, a mislim i bitno, što je već studente željela naučiti da istraživanje počinje pitanjem. Bilo je to zapravo učenje čitavog istraživačkog postupka, a takvom seminarskom metodom nešto se i naučilo. Nastavu Metodologije historijske znanosti inicirala je i započela M. Gross oko sredine šezdesetih godina. Tada se predmet zvao Uvod u historiju. Namjera je bila upoznati studente s razvojem historijske znanosti, posebno tzv. velikih historiofija, glede pristupa i metoda. Trebalo je zapravo stvoriti širi kontekst za studiranje i razumijevanje predmeta koji se bave konkretnom historijskom problematikom. I, dakako, poticati razmišljanje o predmetu studiranja. Rezultat toga rada bio je i poznati priručnik Historijska znanost — razvoj, oblik, smjerovi, objavljen u Zagrebu 1976. (2. izd. 1980.). Upotrebljava se kao ispitna literatura sve do danas. Doduše, sa sve više teškoća, jer većina u »reformskim« generacijama studenata nema ni najskromniju prednaobrazbu da bi se njime uspješno mogla koristiti.

Danas, u novim uvjetima samostalne Hrvatske, opet smo u prilici raspravljati o položaju historijske znanosti u društvu i historije kao školskog predmeta. Vjerujem da će današnje vrijeme i prilike biti skloni historijskoj znanosti. Treba napisati i nove srednjoškolske udžbenike historije, i bilo bi dobro da njihovi autori dobiju stručne savjete M. Gross. Napokon, kao zaključak naveo bih njezinu misao objavljenu 1982. Smatram da je bitna i za današnje promišljanje društvenog položaja historijske znanosti, pa i historije kao školskog predmeta. Tada je tekst »Historija — ideologija, skladište podataka, znanost« (*Naše teme*, 12/1982.) ovako zaključila: »No treba svim silama nastojati da historija ne bude *samo* ideologija i *samo* skladište podataka nego da bude znanost koja će pružiti pomoć pri snalaženju u povijesnim akcijama i dati značajan doprinos hrvatskoj kulturi.«